

X.

Udtag af tre gamle Skrivkalendere.

Fra vort Selskabs Medlem, Hr. Proprietær C. F. Lund til Aldersro ved Kallundborg, modtog Udgiveren for en Tid siden til Afbenyttelse tre smaa, gamle Almanakker, gennemskudte med hvide, tildels beskrevne Blade og sammenhæftede i et Stykke Pergament, der er et Fragment af et kirkeligt Haandskrift fra den senere Middelalder. Almanakkerne ere ilde medtagne af Tidens Tand, da Begyndelsen (Titelbladet m. m.) fattes i dem alle, og Slutningen i de to. Imidlertid kan det dog ikke være tvivlsomt, at de ere fra Aarene 1611, 1614 og 1615, og at de ere udgivne af den bekjendte Kalendariograf Nicolaus Heldvaderus.

De haandskrevne Antegnelser i dem ere sikkert forfattede i Boslunde ved Korsør, thi skjønt ingen af disse to Byer nævnes, vise dog Bynavnene Nebele, Bøgbjerg, Lindeskov, Gryderup, Espe, Egerup, Tranderup og Eskilstrup, som forekomme, hen til Boslunde Sogn, og en nærmere Betragtning af Notitserne gjør det utvivlsomt, at de ere forfattede af en Degn eller rettere en Vicedegn eller Substitut¹⁾.

Her skal nu først meddeles lidt om Almanakkerne, da de ere litterære Sjeldenheder, og der af dem kan udplukkes enkelte Curiosa.

¹⁾ Som i andre Sogne, der laa under to Mile fra en Kjøbstad, har Degneembedet i Boslunde sikkert været henlagt til Korsør Skole. En af Disciplene (eller en Hører) har da været Degn (se nedenfor Notitserne, under 3. Juli 1614), medens de daglige Forretninger besørgedes af en Substitut. Degnen nød formodentlig Embedets faste Indtægter, medens Substituten havde Offer og Accidenser samt Degnebolet.

1.

Almanak og Practica for 1611 udg. af Nic.
Heldvaderus.

(16mo. Titelbladet fattes).

Almanakken er indrettet paa følgende Maade. Først Datum, saa Søndagsbogstavet, saa Dagens Helgennavn, saa Himmeltegnet og tilsidst forskellige Mærker, der dels vedrøre Maanen, dels skulle vise, om det den Dag er »godt Aareladende, godt at bade og koppe, godt at saa og plante, godt at tage Lægedom, godt at afvænne Børn, godt at jage«, eller om der mulig er »onde Aspecter« paa den Dag. Desuden tilføjes Vejrspaadomme. Markeder anføres ved de vedkommende Dage, og ikke som nu samlede bag efter Almanakken. Paa det Rum, som levnes ved Enden af hver Maaned, findes enkelte historiske Notitser; saaledes f. Ex. ved Januar:

Aar 1559 den 1. Januar. døde Konning Christian den tredie aff det Naffn. Aar 1560 den 3. Januar. døde den høylærde Mand, D. Petrus Palladius. Aar 1540 er den høyløfflig oc viltberømte fri Konst Prenteri først paafulden.

Efter Almanakken følger »Tafflen til at vdvellie«, idet det meddeles, om det er »godt, middel eller ondt« under visse Himmeltegn at vandre, at købe eller sælge, at holde Ægteskab, at bygge Hus, at flytte i Hus, at iføre ny Klæder, at gjøre Bryllup, at skjære Haar af osv. I Jomfruens Tegn er det saaledes ondt at vandre, men godt at købe og sælge, ondt at gjøre Bryllup, men godt at holde Ægteskab ¹⁾, osv. — Der efter kommer følgende Anprisning af Aareladning, der som bekjendt spillede en stor Rolle i vore Forfædres Liv:

¹⁾ Forskjellen mellem disse to Ting synes ellers ikke let at opdage.

Avicenna skriffuer.

Aareladende er en Begyndelse til all Sundhed. Først opvecker den it læt Mod vdi Mennisken, oc giør en god ihukommelse, renser maffuen, Bleren, Leffuer oc Lungen, Hiernen, oc vermer Margen vdi Beenene, oplader Hørelsen, renser Tungen, oc stiller Rystelse oc Beffuelse, bortdriffuer Ladhed aff Legemet, klargiør Menniskens Røst oc opliuser Forstand oc Sind, oc vdfører det onde Blod aff Legemet, oc vdretter it langt Leffnet, oc giør karskt Menniske.

Derpaa følger Oplysning om, hvorledes man af Blodets Udseende ved Aareladningen kan dømme om, hvilken Sygdom Mennesket har.

Tilsidst kommer »Practica« (Titelbladet fattes) med følgende Tilegnelse: »Hederlige, Ærværdige, Høylærde Mend, Biscop, Canonicis, Prouster oc Præster vdi Riber Sticht, mine gunstige Herrer oc gode Venner, tienistligen tilskreffuet oc dedicerit aff Nicolao Heldvadero«. Dette Afsnit indeholder nogle astronomiske Oplysninger og forøvrigt en Række Vejrspaadomme. Aaret 1611 vilde ikke bringe nogen Sol- eller Maaneformørkelse; men den Maaneformørkelse, der fandt Sted den 20. Decbr. 1610 formentes at ville udstrække sine Virkninger til Aaret 1611, — og »effter saadan Formørckelse pleyer gemeinlig at følge stor Krig oc jammerlige Blodstyrtning met Mord oc Brand« ¹⁾. Forfatteren ender med en Bøn om, at »Gud maa bevare alle sine Børn for alt Ondt«, og følgende frejdige »Symbolum«:

Optima sub tristi concepta dolore voluptas.

Ridendum, Sathanas si quando irascitur atrox.

¹⁾ Denne Gang fik Almanakmanden Ret; thi 1611 bragte Kalmarkrigen nok af Blodstyrtning, Mord og Brand.

2.

Almanak for 1614, udg. af Nic. Heldvaderus.

(Titelblad fattes og forøvrigt defekt).

Er indrettet omtrent som Almanakken for 1611, men med færre historiske Notitser; til Erstatning findes der derimod ved Enden af hver Maaned Oplysninger om, hvor mange Kirker, der var i hvert Stift i Danmark og Norge. For Danmark angives tillige Herredernes og Kjøbstedernes Tal i hvert Stift, f. Ex.: »Riber Bispedom haffuer 282 Sognekircker. Kiøbstæder 7. Oc 30 Herreder«. For Norge angives foruden Kirkernes ogsaa Præsternes Antal, f. Ex.: »Trundhiem i Norge haffuer 298 Kircker, oc til samme er 76 Præster«. Følgende Opsummering findes: »Kircker vdi Danmarck ere 2156. Kiøbsteder 80. Herreder 165. Gud dennem i Troen fredsomlig beholde«. »Alle Kircker i Norge ere 929, Præster 242«. — Som Curiosum kan bemærkes, at ved Dagene før Fastelavn findes i denne Almanak følgende Notits: »M. Jørgen ruster sig nu«.

3.

Almanak for 1615, udg. af Nic. Heldvaderus.

(Titelblad mangler).

Indrettet omtrent som foregaaende; men flere Smaabemærkninger findes hist og her indførte, f. Ex. ved 10. Jan.: »Heu prisca fides«. Ved Fastelavn: »Mester Jørgen bruger Gieckelige putzer«. Ved en af Dagene i Fastelavnsugen staar i Steden for Helgennavnet: »Krumme spry(ng)«. To Dage i den derpaa følgende Uge betegnes som »Lyckelig Paafund«. Den 13. Marts har Vedtegning: »Allarm«. Den 23. s. M.: »Tag Lammen vel vdi act«. 26. Juni: »Saa nu Bug Huede«. 18. Juli: »Omnia rident«. 27. Juli: »Nu skal Bonden høste Korn«. 21. Decbr.: »Frisk op til Hoffue«. Oplysningerne om Stifterne ere supplerede med de Aarstal, da de formentlig ere grundede,

og Navnet paa den Konge, under hvem Bispedømmet antoges for stiftet. Antallet paa Kirkerne i Danmark angives i denne Almanak som 2233. Efter Norge findes i nærv. Alm. tilsidst Gulland nævnet med 100 Sognekirker, 40 Præster og 20 Herreder. Disse Oplysninger, hvortil ogsaa er knyttet andre kronologiske Angivelser, mest vedrørende den danske Kirkes Historie, sluttet med følgende Vers:

Beuijsz din mact, HErre Jesu Christ,
 At du en HErre offuer alle Herrer est,
 Beskærme din arme Christenhed,
 At hun dig loffuer i euighed,
 Amen.

Efter Almanakken følger endnu:

De Hellige Apostlers oc Helgens Historie, som i dette Calendario opnæffnis, kortelige befattet.

Matthias vaar en Apostel saa from,
 Hand prædicket Guds Evangelium
 I Jødeland, tre oc tredive Aar,
 Paa siste tog hand en Reyse sig for,
 At reyse hen til Macedoniæ Land,
 Der bleff hand stenet, den hellige mand.

Sanct Marcus vaar en Evangelist,
 Evangelium screff om JEsu Christ.
 Det samme hand predicket met flid
 I Alexandriæ Stad vdi lang tid,
 Der bleff hand sæt i Fengsel saa hart,
 I huilcket hand døde der effter snart.

Philippus vaar aff Bethsaida,
 Hand predicket Christum in Scythia
 I tive fulde Aar, der effter drog hand
 Hen til lille Asiæ Land.
 Til Hieropolis døde hand endelig
 Met sine Døttre, hand haffde met sig.

Sanct Jacob den lille en Biscop vaar
 I Jerusalem i tredive Aar
 Oc predicket Christum dristelig,
 Aff Jøderne bleff hand endelig
 Vdaff sin predickestoel nedkast
 Oc slagen ihiel met Kyller met hast.

De følgende Vers handle om S. Hans Baptist, S. Peder, S. Povel, S. Jacob den store og S. Bartholomæus (flere Vers findes ikke, da Slutningen af Almanakken er tabt).

4.

De skrevne Antegnelser i Almanakkerne ere just ikke af stor Betydning, da de mest bestaa af Notitser om de Accidenser eller Lejlighedsindtægter, som Substituten i Boslunde oppebar for kirkelige Forretninger. Kun nogle faa af dem skulle her meddeles som Prøve, idet vi dog fremhæve, at et Par af dem ere af Interesse for Almueundervisningens Historie, idet de vise, at selv paa denne Tid, da der ingen anden regelmæssig Almueundervisning fandt Sted end den tarvelige, som tidligere er beskrevet i dette Tidsskrift (se 3. R. III, 463—4), fandtes der dog ved Siden deraf en Art af hvad man vel nu vilde kalde Friskoleundervisning, idet de Forældre, som havde Sands derfor, betalte Degnen eller Substituten for privat at undervise deres Børn. Naar altsaa, om end undtagelsesvis, enkelte blandt Almuen paa hin Tid baade kunde læse og skrive, maa det vel for en Del tilskrives saadan Privatundervisning. — Her følge nu de omtalte Uddrag.

1611.

Den 23 Januar gjorde jeg og Jens Nielsens Kvinde Ening om 20 Skilling for hendes Søn at læse til Paaske.

Den 26 Januar gjorde jeg Ening med Anders i Torop; skal give mig for hans Søn at læse til Paaske . . .¹⁾ om Ugen.

¹⁾ Noget af Papiret er afslidt.

Den 22 Sept. gik Peder Nielsens Kvinde i Gryderup i Kirke, Offer 14 Sk.

Den 23 Sept. blev Oluf Madsen, som tjente Jep Bonde i Tranderup, begravet. Sjølegave 1 Mk., Præsten 1 Daler, Kirken 2 Mk.

Den 24 Sept. var en fattig Kvinde af Synderup begravet; Sjølegave 8 Sk.

Den 29 Sept. gik Svends Kvinde i Gryderup i Kirke, og Jens Sands Barn døbt; fik jeg Offer 20 Sk.

Den 20 Oktob. fik Hans Mortensen Kaal af mig for en Mark.

Den 27 Oktob. var Jørgens Barn i Tranderup kristnet; fik jeg Offer 5 Sk.

Den 1 Novbr. fik Jens¹⁾ en Fjerding Øl af mig for 20 Sk. eller 2 Skjepper Byg.

Den 2 Novbr. var Jep Jørgensens Barn i Lindeskov døbt; fik jeg Offer 4 Sk.

Den 7 Novbr. fik Hans Mortensen en Fjerding Øl for 2 gode Skjepper Byg. Samme Dag fik Oluf Laalle et Bøste Flesk for 24 Sk.

Den 10 Novbr. var Søren Ibsen og Oluf Lavritsen viet, og Jens Smeds Kvinde gik i Kirke. Fik jeg Offer 2 Mk. 10 Sk.

1614.

Pindsedag fik jeg Offer 8 Mk. 12 Sk.

Anden Pindsedag var Anders Nielsen, Hans Smed viet; gik Laves Kvinde i Tranderup i Kirke. Offer 2 Mk. 12 Sk.

Den 24 Juni var Jep Jørgensen i Lindeskov begravet. Sjølegave 2 Mk. Kirken 1 Daler.

Den 3 Juli fik „Deinen“ 4¹/₂ Mk. 1 Sk. Var jeg og Ur[s]ule viet sammen i Jesu Navn.

Juli. Hvis (o: hvad) jeg haver kjøbt Hø for i Aar. Over Huggehuset 2 Læs, 5¹/₂ Mk. Et stort Læs af Peder, 2 Rigsmark. Over Stalden Boel Jørgensen 2¹/₂ [Mk.]. Jens Smed 3 Mk. Søren i Vænget 3 Mk. Et Læs mit eget.

¹⁾ Noget af Papiret er afslidt.

Den 21 Juli var Jep Bonde i Tranderup begravet. Sjølegave et Faar og et Lam.

Den 13 August var til Daaben Hr. Hanses Barn, og Hans Jørgensen var viet i Gryderup, 1 Dal. 4 Sk.

Den 21 August var Jens Svendsen i Nebele begravet. Sjølegave 2 Mk., Kirken 6 Mk.

Den 2 Sept. gik Else Hr. Hanses¹⁾ i Kirke. Offer 3 Mk. 4 Sk.

1615.

Nytaarsdag var til Daaben Sørenes Barn her i Byen, Offer 1 Mk. Var begravet Niels Jensens Kvinde i Gryderup, 8 Sk., Kirken 1 Mk.

Tre Konger var til Daaben Anders Hansens Barn i Nebele, 5 Sk. Var begravet Søren Bruns Kvinde; Sjølegave 2 Mk., Kirken 1 Dlr.

Den 6 April var Anne Kaares og hendes Barn begravet. Sjølegave et Faar og et Lam, Kirken og Præsten en Ko.

Paaskedag fik jeg Offer 10 Mk.

Anden Paaskedag fik jeg Offer 2¹/₂. Var Niels Jensen viet; gik Ivers Kvinde i Tranderup, Svends Kvinde i Synderup i Kirke. Samme Dag var „Krom Hoffue“ begravet. Sjølegave 8 Sk., Kirken 1 Mk.

¹⁾ Hr. Hans Iversen, Præst i Boslunde (se Ny kirkehist. Saml. III, 554).